

SYLWIA RYSZAWY

Edukacja szkolna i akademicka przygotowująca do życia w środowisku wielokulturowym

Streszczenie: Szkoła, a także uczelnie wyższe nie tylko kształcą oraz pozwalają zdobyć wykształcenie, ale również mają znaczenie w kształtowaniu postaw i zachowań względem drugiego człowieka. Ich współczesna rola sprowadza się także do przygotowania do życia w środowisku zróżnicowanym kulturowo. Założenia teoretyczne podjętych badań stanowi koncepcja wielokulturowości w ujęciu Jerzego Nikitorowicza. Materiał empiryczny stanowiący podstawę prowadzonych rozważań został uzyskany za pomocą metody sondażu diagnostycznego z wykorzystaniem kwestionariusza ankiety. Z przeprowadzonych badań wynika, iż badana grupa dostrzega rolę instytucji oświatowych w przygotowywaniu dzieci i młodzieży do życia w środowisku wielokulturowym.

Słowa kluczowe: wielokulturowość, edukacja międzykulturowa, szkoła, uniwersytet

Kontakty z Innością stają się podstawą budowania zrozumienia i postaw otwartości wobec drugiego człowieka. Ich brak lub powierzchowność może mieć znaczenie dla tworzenia negatywnych stereotypów, uprzedzeń, a nawet prowadzić do konfliktów. Zwolennicy idei wielokulturowości są zdania, „że wielokulturowość stwarza warunki wspólnego istnienia, współzależności w sferze psychicznej i w konsekwencji zmian w świadomości, które prowadzą do zastępowania egoizmu kulturowego postawami otwartości, tolerancji i poczucia wspólnoty interesów” (Rabczuk 1994, s. 151). Obecnie wielokulturowość postrzegana jest nie tylko jako zjawisko przynoszące korzyści, ale również niosące zagrożenia, a koncepcja „multikulturowego społeczeństwa” jest krytykowana przez jej przeciwników upatrujących niebezpieczeństwa w jej rozwoju (Bart 2009, Hildebrandt-Wypych 2008). Rozbieżność pomiędzy przywołanymi stanowiskami prowadzić może do kształtowania dwóch różnych opinii wśród społeczeństwa, a tym samym być przyczyną niezrozumienia i konfliktów. Aktualnie bardziej niż kiedykolwiek potrzebne są działania edukacji ukazujące z równą starannością korzyści, jak i zagrożenia wielokulturowości. Podejmuje

się je na poziomie edukacji szkolnej, w różnych typach szkół, jak i akademickiej w kształceniu uniwersyteckim. Znaczącą rolę w kształtowaniu postaw wobec zjawiska wielokulturowości przypisuje się instytucjom oświatowym. Odniesienia do przywołanych powyżej zagadnień odnaleźć można w obowiązującej od 1 września 2017 roku nowej podstawie programowej kształcenia ogólnego dla szkoły podstawowej. Zawarte w niej treści nauczania – wymagania szczegółowe, określają m.in. osiągnięcia ucznia na I etapie edukacyjnym, który „ma świadomość, że każdej osobie ludzkiej, także jemu, należy się szacunek, że szacunkiem należy obdarzać także wspólnoty osób – rodzinę, klasę, naród (ojczyznę), w tym wspólnotę religijną – a także symbole tych wspólnot” (Dz. U. 2017 poz. 356, s. 52). W procesie kształcenia uczniów szkół na wyższych etapach edukacyjnych jednym z celów edukacji jest kształtowanie u wychowanków szacunku do innych ludzi, a „w rozwoju społecznym bardzo ważne jest kształtowanie postawy obywatelskiej, postawy poszanowania tradycji i kultury własnego narodu, a także postawy poszanowania dla innych kultur i tradycji. Szkoła podejmuje odpowiednie kroki w celu zapobiegania wszelkiej dyskryminacji” (Dz. U. 2012 poz. 977, s. 75). Edukacja szkolna jest podstawą kształtowania wielokulturowych społeczeństw. Istotną rolę w tym procesie powinni odegrać przyszli pedagodzy, dlatego tak ważne jest ich przygotowanie. W standardach kształcenia kierunku pedagogika odnaleźć można zalecenia wskazujące na treści oraz efekty kształcenia służące kształtowaniu społeczeństwa wielokulturowego. Na przykład w ramach przedmiotu „antropologia kulturowa” powinny znaleźć się takie zagadnienia jak „Kultury narodowe w perspektywie integracji europejskiej”, a jednym z efektów kształcenia realizowanego przedmiotu powinno być budowanie „świadomości relatywizmu kulturowego w perspektywie globalizacji” (Dz. U. 2007 nr 164 poz. 1166, Załącznik nr 78, s. 7). Również treści kształcenia w zakresie współczesnych koncepcji filozofii i etyki powinny odnosić się do równości, sprawiedliwości, tolerancji, godności (Dz. U. 2007 nr 164 poz. 1166, Załącznik nr 78), a więc wartości sprzyjających budowaniu społeczeństwa wielokulturowego.

Mirosław Sobeci (1999, s. 93) twierdzi, że „otwarcie na inne kultury jest nie tylko możliwe, ale wręcz konieczne (...) nie chodzi tylko o to, aby odmienność »tolerować«, lecz aby się dzięki niej ubogacać i odnajdywać bardziej siebie”. Rola tę powinny spełniać instytucje edukacyjne, w których od najmłodszych lat przekazywane są wartości, postawy oraz budowana jest własna tożsamość.

Prawo do edukacji w Polsce przysługuje nie tylko jej obywatelom, ale również uczniom cudzoziemskim. Ważną kwestią w tym zakresie staje się przygotowanie placówek szkolnych do zapewnienia im odpowiednich wa-

runków i możliwości kształcenia, m.in. poprzez organizację bezpłatnej nauki języka polskiego czy zajęć wyrównawczych. W publicznych przedszkolach, szkołach i placówkach uczniowie mogą korzystać z pomocy psychologiczno-pedagogicznej wynikającej m.in. „z trudności adaptacyjnych związanych z różnicami kulturowymi lub ze zmianą środowiska edukacyjnego, w tym związanych z wcześniejszym kształceniem za granicą” (Dz.U. 2013 poz. 532, s. 2). Niezwykle pomocne dla rodzin cudzoziemskich, a przede wszystkim dzieci uczących się w szkole, jest zatrudnienie asystenta kulturowego jako pomocy nauczyciela (Badowska 2012).

Edukacja szkolna w zakresie edukacji międzykulturowej zajmuje ważną rolę w procesie integracji oraz uwrażliwienia na „innego”. Pełni ona doniosłą rolę w kształtowaniu społeczeństwa otwartego, w którym zasada „bycia razem”, a nie „bycia obok” jest na pierwszym miejscu (Nazaruk 2014). Stanisława Nazaruk (2014) w swoich badaniach opisuje trudności w edukacji i integracji dzieci uchodźców, wśród których wymienia barierę językową, trudności w komunikowaniu się, trudności edukacyjne, problemy wynikające z bolesnych przeżyć, problemy wynikające ze strony rodziców: frustracje wpływające na taki sam stan dzieci, brak motywowania dzieci; nieposyłanie ich do szkoły w obawie przed ich utratą. Rozwiązanie problemów szkolnych uchodźców jest ważne dla ich aktywności oraz społecznego funkcjonowania. Zdaniem Ewy Wysockiej (2007, s. 56), efektywna edukacja uchodźców powinna być dwustronna. „W ujęciu pedagogicznym edukacja dwustronna stanowi podstawowy wyznacznik i mechanizm adaptacji i integracji »obcy« wśród »swoich«, dokonujące się przez budowanie wiedzy i wzajemnego zrozumienia (poznanie w funkcji rozumienia), zaś w ujęciu psychologicznym wiąże się z pomocą w pokonywaniu wewnętrznej sytuacji kryzysowej”. Wzajemne poznanie stanowi podstawę do budowania wspólnej relacji oraz tworzenia więzi, które będą mogły przyczynić się do przezwyciężenia trudności edukacji oraz integracji dzieci uchodźców.

Najważniejszymi osobami w szkole, od których zależy kształtowanie postaw oraz odpowiednich zachowań, są nauczyciele. Oczekuje się od nich m.in. wrażliwości i otwartości na różnice, braku faworyzowania którejsz z grup, szacunku dla odmienności, dążenia do kształtowania u uczniów postaw współpracy i współdziałania, zdolności nauczania języka oraz posiadania wiedzy międzykulturowej (Tulasiewicz 1999). Jak podkreśla Mariola Badowska (2012, s. 39) „przygotowanie nauczycieli jest niezbędnym warunkiem umożliwienia integracji ucznia cudzoziemskiego z nowym środowiskiem szkolnym”. W badaniach przeprowadzonych przez Lidię Dakowicz (2013) odnoszących

się do przekazywanych wartości przez nauczycieli, które sprzyjają edukacji międzykulturowej, 36,7% badanych podało, iż przekazuje takie wartości jak: otwartość na inne kultury, tolerancja, uniwersalizm „czasami”, a 34,1% uważało, że „raczej” należy je przekazywać. Uzyskane przez autorkę wyniki pozwalają spojrzeć na kwestię przekazywania wartości wyznaczających edukację międzykulturową z punktu widzenia nauczycieli. Uwrażliwienie dzieci i młodzieży na kwestie wielokulturowości to pierwszy krok w budowaniu ich postaw i zachowań względem drugiego, Innego człowieka.

Na przygotowanie nauczycieli do pracy w warunkach wielokulturowych zwraca uwagę Alina Szczurek-Boruta (2014, s. 151), zdaniem której „wiedza, umiejętności, przekonania i postawy nauczyciela są warunkiem przygotowania dzieci do rozumienia procesów integracyjnych, odróżniania zjawisk pozytywnych i negatywnych, przygotowania do funkcjonowania w różnych warunkach społeczno-politycznych, gospodarczych i w różnych kulturach, a przede wszystkim przygotowania do życia we wspólnocie społeczeństw europejskich”. Przykładami dobrych praktyk w zakresie edukacji międzykulturowej są zajęcia dydaktyczne (wykłady, ćwiczenia, warsztaty) prowadzone m.in. na Uniwersytecie Śląskim w Katowicach, Wydziale Etnologii i Nauk o Edukacji w Cieszynie, który oferuje studentom m.in. możliwość uczestnictwa w Kole Naukowym Edukacji Międzykulturowej; zajęcia z edukacji regionalnej prowadzone na Uniwersytecie w Białymstoku (Nikitorowicz 2000), „program edukacji międzykulturowej” na Uniwersytecie Mikołaja Kopernika w Toruniu (Urlińska 2001) czy projekty realizowane przez Centralny Ośrodek Doskonalenia Nauczycieli (Sielatycki 2000).

Komunikat z badań własnych

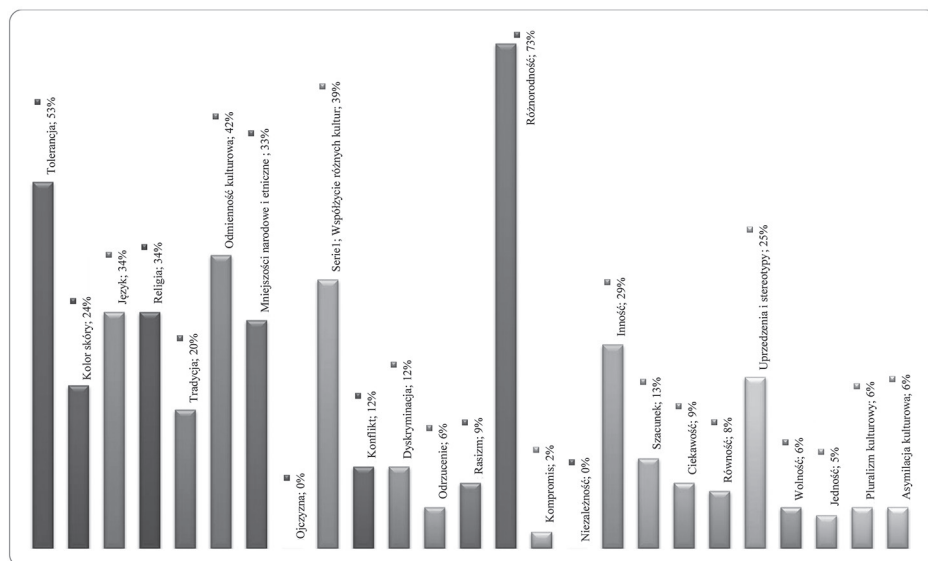
Teoretyczną podstawą podjętych badań jest koncepcja wielokulturowości w ujęciu Jerzego Nikitorowicza (1995, 2001, 2009). Przyjmując za autorem tej koncepcji, iż „wielokulturowość jest faktem społecznym, a społeczeństwa wielokulturowe ideą i istotnym wyzwaniem współczesnej szkoły” (Nikitorowicz 2012, s. 15), zakładam, że studenci kierunku pedagogika, który w programie kształcenia uwzględni problematykę edukacji wielo- i międzykulturowej, dostrzegają rolę instytucji oświatowych w przygotowaniu dzieci i młodzieży do życia w środowisku wielokulturowym.

Badania przeprowadzone zostały w 2016 roku na Wydziale Etnologii i Nauk o Edukacji w Cieszynie Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach. Uczestniczyły w nich 85 studentów studiujących na kierunku pedagogika, specjalnościach:

zintegrowana edukacja wczesnoszkolna i terapia pedagogiczna, opiekuńczo-wychowawcza, opiekuńczo-wychowawcza z terapią pedagogiczną, opiekuńczo-wychowawcza z asystentem rodziny, pedagogika społeczna z socjoterapią. Studenci ci objęci są kształceniem w zakresie edukacji wielo- i międzykulturowej. W badaniach dokonano celowego doboru próby (Łobocki 2010).

Celem badań było poznanie opinii studentów na temat pojęcia wielokulturowości, poznawania innych kultur, a przede wszystkim roli instytucji edukacyjnych w przygotowaniu dzieci i młodzieży do życia w środowisku wielokulturowym. Materiał empiryczny stanowiący podstawę prowadzonych rozważań został uzyskany za pomocą metody sondażu diagnostycznego określanej przez Mieczysława Łobockiego (2009, s. 247) jako metoda „badań, której podstawową funkcją jest gromadzenie informacji o interesujących badacza problemach w wyniku relacji słownych osób badanych, nazywanych respondentami. Cechą konstruktywną metody sondażu jest wypytywanie czy sondowanie opinii”. W badaniach wykorzystano autorski kwestionariusz ankiety. Zawarte w nim pytania dotyczyły zagadnienia wielokulturowości.

Wykres 1. Skojarzenia studentów ze słowem „wielokulturowość”

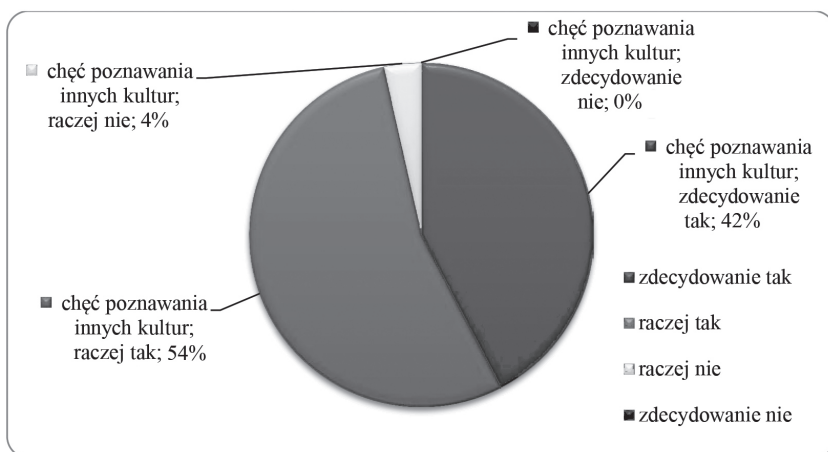
Źródło: wyniki badań własnych

Pojęcie wielokulturowości „oznacza w najogólniejszym sensie istnienie wielości i różnorodności kulturowej w świecie. (...) Rasa, etniczność, naro-

dowość, wyznawana religia, język macierzysty, więź terytorialna – od najważszego pojęcia ojczyzny (ojcowizny), rodu, szczepu, plemienia, poprzez lokalne, regionalne typy integracji i tożsamości kulturowej, po ideologiczną ojczyznę narodową – to najważniejsze, lecz nie jedyne czynniki prowadzące do różnorodności grup kulturowych” (Paleczny 2006, s. 13). Jednym z celów badań było określenie skojarzeń studentów ze słowem „wielokulturowość”. Większości badanych (73%) kojarzy się ona przede wszystkim z „różnorodnością” (por. wykres 1). Na drugim miejscu znalazła się „tolerancja” (53%), a na trzecim „odmienność kulturowa” (42%). Blisko jedna trzecia badanych kojarzy wielokulturowość ze „współżyciem różnych kultur” (39%), z „językiem” (34%), „religią” (34%), „mniejszościami narodowymi i etnicznymi” (33%), „innością” (29%). Wśród najrzadszych wyborów znalazły się „odrzućenie” (6%), „wolność” (6%), „pluralizm kulturowy” (6%), „asymilacja kulturowa” (6%), „jedność” (5%), „kompromis” (2%). Żadna z osób nie kojarzy pojęcia wielokulturowości z „ojczyzną” oraz „niezależnością”.

Większość respondentów (96%) przejawia chęć poznawania innych kultur (42% „zdecydowanie tak”, 54% „raczej tak”). 4% badanych „raczej nie” chce poznawać innych kultur. Badani dostrzegają potrzebę kontaktów z Innymi, dzięki którym będą mogli zdobyć wiedzę oraz nowe doświadczenia. Obcowanie z Innością to nie tylko poznawanie innej kultury, ale również wzbogacanie własnej. Kontakty z ludźmi pozwalają na naukę języka (ojczystego i obcego), a także mogą przyczynić się do wzrostu tolerancji.

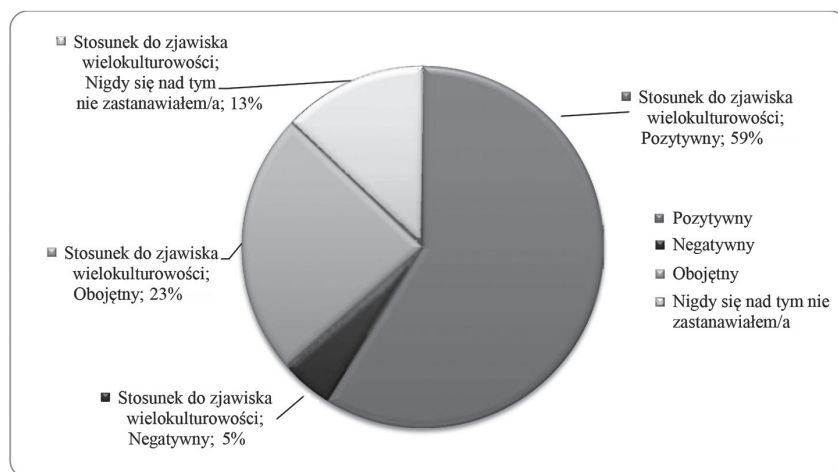
Wykres 2. Chęć poznawania innych kultur

Źródło: wyniki badań własnych

Większość studentów (59%) przejawia pozytywny stosunek do zjawiska wielokulturowości (por. wykres 3). Prawie jedna czwarta badanych (23%) określiła swój stosunek jako „obojętny”, 13% badanych nigdy się nad nim nie zastanawiało, a 5% badanych określiło go jako „negatywny”. W dobie przemian społecznych oraz narastającego zjawiska wielokulturowości należy zwrócić uwagę na powyższe wyniki. Negatywny stosunek do zjawiska wielokulturowości oraz obojętność prowadzić mogą do złych zachowań względem „odmienności”. Instytucje edukacyjne powinny nie tylko dostarczać wiedzy na temat innych kultur, ale przede wszystkim przygotowywać do życia w społeczeństwie zróżnicowanym, otwartym i tolerancyjnym.

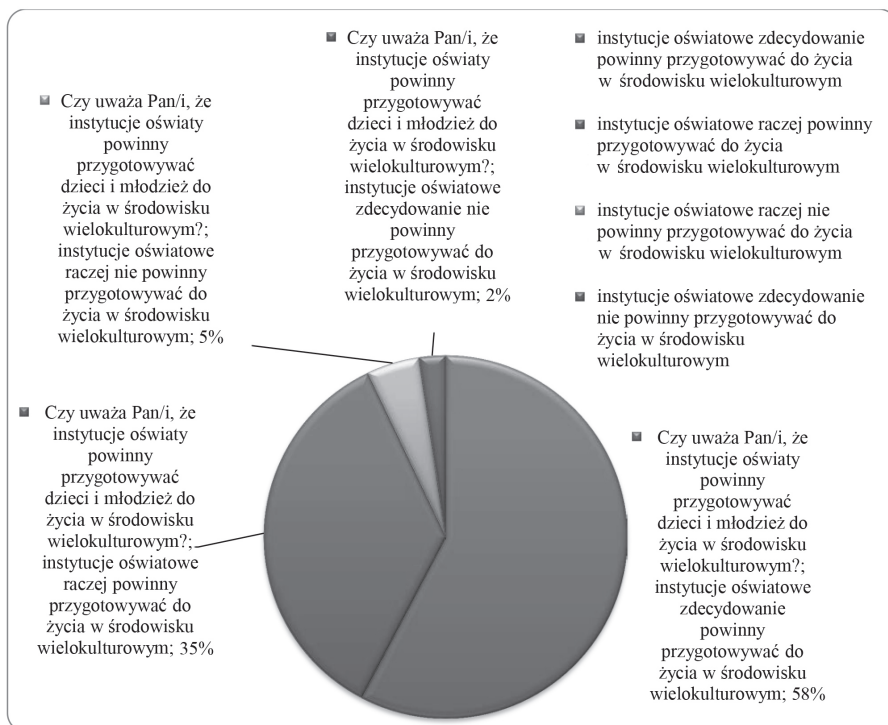
Wykres 3. Stosunek studentów do zjawiska wielokulturowości

Źródło: wyniki badań własnych

Zdaniem 93% ankietowanych (suma: 58% „zdecydowanie tak”, 35% „raczej tak”) instytucje oświatowe powinny przygotowywać dzieci i młodzież do życia w środowisku wielokulturowym. 5% badanych uważa, że „raczej nie” powinny one pełnić takiej roli, natomiast zdaniem 2% badanych „zdecydowanie nie” jest to ich zadanie. Przygotowanie dzieci i młodzieży do życia w środowisku wielokulturowym może odbywać się poprzez naukę o innych kulturach, tradycji, regionach, organizowanie prelekcji, wycieczek, pokazów, zaproszenie osób z innych krajów. Możliwości ku temu jest bardzo wiele, a od nauczycieli zależy, w jaki sposób pomogą swoim uczniom zdobyć kompetencje oraz umiejętności do życia w środowisku zróżnicowanym.

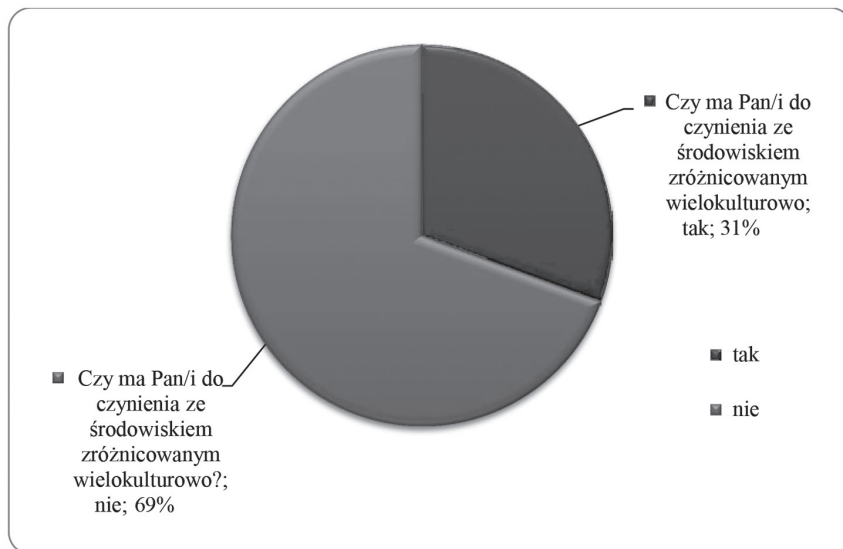
Wykres 4. Rola instytucji oświatowych w przygotowaniu dzieci i młodzieży do życia w środowisku wielokulturowym

Źródło: wyniki badań własnych

Większość ankietowanych (69%) odpowiedziała, że nie ma do czynienia ze środowiskiem zróżnicowanym wielokulturowo. Wyniki badań przeprowadzone przez A. Szczurek-Borutę (2013, s. 179) także wskazały, iż spora grupa studentów „nie ma osobistych doświadczeń w bezpośrednich kontaktach z reprezentantami odmiennych kultur”. Blisko jedna trzecia respondentów (31%) twierdzi, że ma taki kontakt szczególnie w pracy, na uczelni, podczas wyjazdów, podróży. Studenci podkreślają możliwości, jakie zapewnia im Uniwersytet Śląski względem nawiązywania kontaktów z osobami z różnych kultur (program ERASMUS, praktyki śródroczne), jak również miejsce, w jakim się znajduje, co podkreśla wypowiedź jednego z ankietowanych – Śląsk Cieszyński ze względu na swoje położenie i historię gwarantuje swoim mieszkańcom takie spotkania na każdym kroku (chodzi głównie o różnice religijne, językowe, narodowe).

Wykres 5. Kontakt studentów ze środowiskiem zróżnicowanym kulturowo

Źródło: wyniki badań własnych

Konkluzje

Zarówno szkoła, jak i uniwersytet powinny odgrywać znaczącą rolę w kształtowaniu postaw tolerancji i otwartości na różnorodność kulturową. Doświadczenie wielokulturowości staje się ku temu najlepszym środkiem. Relatywnie duża grupa badanych (69%) przyznała, że nie ma kontaktów ze środowiskiem zróżnicowanym kulturowo, a jednocześnie, że instytucje oświatowe powinny przygotowywać dzieci i młodzież do życia w środowisku wielokulturowym (93%). Rola instytucji edukacyjnych powinna sprowadzać się więc nie tylko do nauki o Inności, ale również zapewniać możliwość ich bezpośredniego kontaktu z nimi. Relacje z drugim człowiekiem pozwalają bowiem nie tylko na wzajemne poznanie, ale i zdobycie nowych doświadczeń.

Pojęcie wielokulturowości kojarzy się badanym przede wszystkim z „różnorodnością”, (73%) oraz „tolerancją” (53%). Prawie wszyscy respondenci (96%) przejawiają chęć poznawania innych kultur. Świadczy to o ich wysokiej otwartości. Swoją postawę do zjawiska wielokulturowości określają w różny sposób. Większość z nich jako pozytywny (59%), jako wyraz obojętności 29%, a jako stosunek negatywny 5%. 13% badanych nigdy się nad tym nie zastanawiało. Kształtowanie pozytywnego stosunku do zjawiska wielokul-

turowości jest ważne, ponieważ „wielokulturowość, międzykulturowość czy transkulturowość musimy zaakceptować, ba, musimy ją polubić, bowiem jest immanentnym składnikiem współczesnego życia społecznego” (Golka 2001, s. 137).

Kształtowanie postaw otwartości i tolerancji powinno odbywać się poprzez naukę o Inności, nabywanie wiedzy o innych, uwrażliwienie na inne kultury, kształtowanie zrozumienia dla odmienności oraz poszanowania różnorodności. Zarówno szkoła, jak i uniwersytet powinny prowadzić działania w zakresie edukacji międzykulturowej, która w obliczu współczesnych przemian i narastającego zjawiska wielokulturowości staje się podstawą przygotowującą do życia i aktywnego funkcjonowania w środowisku zróżnicowanym kulturowo. Należy mieć na uwadze, że wdrażanie i realizacja treści kształcenia odnoszących się do edukacji międzykulturowej wymaga odpowiedniego przygotowania kadry pedagogicznej. Rola instytucji edukacyjnych ma więc znaczenie nie tylko w kształtowaniu postaw wobec drugiego człowieka, ale także zdobywaniu odpowiednich kompetencji i umiejętności do pracy w środowisku wielokulturowym. Samo otwarcie na inność nie wystarczy, konieczna jest jej akceptacja, a nade wszystko zrozumienie.

Bibliografia

- Badowska, M. 2012. Obszary wyzwań i problemów towarzyszących pojawieniu się dzieci cudzoziemskich w polskich szkołach. W: Lewowicki, T., Różańska A. i Piechaczek-Ogierman G. red. *Wielokulturowość i problemy edukacji*. Cieszyn – Toruń: Wydział Etnologii i Nauk o Edukacji Uniwersytetu Śląskiego, Wydawnictwo Adam Marszałek, ss. 30–48.
- Bartz, B. 2009. Fenomen wielokulturowości. W: Bartz, B. red. *Wizja światowego społeczeństwa a fenomeny migracji i wielokulturowości*. Płock: Oficyna Wydawnicza Szkoły Wyższej im. Pawła Włodkowica w Płocku.
- Dakowicz, L. 2013. Nauczyciel w przekazie wartości sprzyjających komunikacji międzykulturowej. W: Muszyńska, J., Danilewicz, W. i Bajkowski, T. red. *Kompetencje międzykulturowe jako kapitał społeczności wielokulturowych*. Warszawa: Wydawnictwo Akademickie „Żak”, ss. 103–116.
- Golka, M. 2001. Problemy i dylematy edukacji dla wielokulturowości. W: Nikitorowicz J., Sobecki M. i Misiejuk D. red. *Kultury tradycyjne a kultura globalna. Konteksty edukacji międzykulturowej*. T. 1. Białystok: Wydawnictwo Uniwersyteckie „Trans Humana”, ss. 137–148.

- Hildebrandt-Wypych, D. 2008. Wielokulturowość upolityczniona – wielokulturowość urynkwiona: dylematy europejskiej polityki imigracyjnej. W: Mamzer, H. red. *Czy kłęska wielokulturowości?* Poznań: Wydawnictwo Fundacji Humaniora, ss. 79–108.
- Łobocki, M. 2009. *Metody i techniki badań pedagogicznych*. Kraków: Oficyna Wydawnicza „Impuls”.
- Łobocki, M. 2010. *Wprowadzenie do metodologii badań pedagogicznych*. Kraków: Oficyna Wydawnicza „Impuls”.
- Nazaruk, S. 2014. Dzieci uchodźców w polskiej szkole – możliwości i trudności w integracji na przykładzie wybranych szkół w powiecie białskim. W: Nikitorowicz, J., Muszyńska, J. i Boćwińska-Kiluk B. red. *Od wielokulturowości miejsca do międzykulturowości relacji społecznych. Współczesne strategie kreowania przestrzeni życia jednostki*. Warszawa: Wydawnictwo Akademickie „Żak”, ss. 237–249.
- Nikitorowicz, J. 1995. *Pogranicze. Tożsamość. Edukacja międzykulturowa*. Białystok: Wydawnictwo Uniwersyteckie „Trans Humana”.
- Nikitorowicz, J. 2000. Spotkanie i dialog kultur – wymiar edukacji międzykulturowej. W: Pilch, T. red. *O potrzebie dialogu kultur i ludzi*. Warszawa: Wydawnictwo Akademickie „Żak”, ss. 85–104.
- Nikitorowicz, J. 2001. Wielopłaszczyznowa i ustawicznie kreująca się tożsamość w społeczeństwie wielokulturowym a edukacja międzykulturowa. W: Nikitorowicz, J., Sobiecki, M. i Misiejuk, D. red. *Kultury tradycyjne a kultura globalna. Konteksty edukacji międzykulturowej*. Tom 1. Białystok: Wydawnictwo Uniwersyteckie „Trans Humana”, ss. 15–35.
- Nikitorowicz, J. 2009. *Edukacja regionalna i międzykulturowa*. Warszawa: WAIp.
- Nikitorowicz, J. 2012. Funkcje współczesnej szkoły w kontekście wyzwań społeczeństw wielokulturowych. W: Lewowicki, T., Różańska, A. i Piechaczek-Ogierman, G. red. *Wielokulturowość i problemy edukacji*. Cieszyn – Toruń: Wydział Etnologii i Nauk o Edukacji Uniwersytetu Śląskiego, Wydawnictwo Adam Marszałek, ss. 15–29.
- Paleczny, T. 2006. Stosunki międzykulturowe: modele pluralizmu w społeczeństwach „ponowoczesnych”. W: Golemo, K., Paleczny, T. i Wiącek, E. red. *Wzory wielokulturowości we współczesnym świecie*. Kraków: UJ, ss. 13–24.
- Rabczuk, W. 1994. *Polityka edukacyjna Unii Europejskiej na tle przemian w szkolnictwie krajów członkowskich*. Warszawa: IBE.
- Rozporządzenie Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 12 lipca

- 2007 roku w sprawie standardów kształcenia dla poszczególnych kierunków oraz poziomów kształcenia, a także trybu tworzenia i warunków, jakie musi spełniać uczelnia, by prowadzić studia międzykierunkowe oraz makrokierunki (Dz. U. 2007 nr 164 poz. 1166, Załącznik nr 78).
- Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 27 sierpnia 2012 roku w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół (Dz. U. 2012 poz. 977).
- Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 30 kwietnia 2013 roku w sprawie zasad udzielania i organizacji pomocy psychologiczno-pedagogicznej w publicznych przedszkolach, szkołach i placówkach (Dz. U. 2013 poz. 532).
- Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 14 lutego 2017 roku w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz podstawy programowej kształcenia ogólnego dla szkoły podstawowej, w tym dla uczniów z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu umiarkowanym lub znacznym, kształcenia ogólnego dla branżowej szkoły I stopnia, kształcenia ogólnego dla szkoły specjalnej przysposabiającej do pracy oraz kształcenia ogólnego dla szkoły policealnej (Dz. U. 2017 poz. 356).
- Sielatycki, M. 2000. Edukacja europejska w Polsce. W: Pilch, T. red. *O potrzebie dialogu kultur i ludzi*. Warszawa: Wydawnictwo Akademickie „Żak”, ss. 150–161.
- Sobecki, M. 1999. Kształtowanie postaw wobec odmienności jako nowe zadanie wychowania. W: Nikitorowicz, J. i Sobecki, M. red. *Edukacja międzykulturowa w wymiarze instytucjonalnym*. Białystok: Wydawnictwo Uniwersyteckie „Trans Humana”, ss. 91–98.
- Szczurek-Boruta, A. 2013. *Doświadczenia społeczne w przygotowaniu przyszłych nauczycieli do pracy w warunkach wielokulturowości*. Cieszyn – Toruń: Wydział Etnologii i Nauk o Edukacji Uniwersytetu Śląskiego, Wydawnictwo Adam Marszałek.
- Szczurek-Boruta, A. 2014. *O przygotowaniu nauczycieli do pracy w warunkach wielokulturowości – konteksty, opinie studentów, propozycje*. Cieszyn – Toruń: Wydział Etnologii i Nauk o Edukacji Uniwersytetu Śląskiego, Wydawnictwo Adam Marszałek.
- Tulasiewicz, W. 1999. Przygotowanie nauczyciela do pracy w wielokulturowym społeczeństwie. W: Nikitorowicz J. i Sobecki, M. red. *Edukacja międzykulturowa w wymiarze instytucjonalnym*. Białystok: Wydawnictwo Uniwersyteckie „Trans Humana”, ss. 43–55.
- Urlińska, M. M. 2001. Na granicy własnych i cudzych słuszności. Program

- edukacji międzykulturowej studentów. W: Nikitorowicz, J., Sobecki, M. i Misiejuk D. red. *Kultury tradycyjne a kultura globalna*. T. 2. Białystok: Wydawnictwo Uniwersyteckie „Trans Humana”, ss. 187–195.
- Wysocka, E. 2007. „My” i „oni” – *dlaczego tak trudno być razem? Odpowiedź pedagoga, psychologa i socjologa*. W: Lalak, D. red. *Migracja, uchodźstwo, wielokulturowość*. Warszawa: Wydawnictwo Akademickie „Żak”, ss. 13–63.

School and academic education preparing for life in the multicultural environment

Abstract: Schools as well as universities not only educate and allow people to gain education, but also take a role in shaping the attitudes and models of behaviour towards others. These are the places that prepare for life in multicultural societies. The theoretical assumptions of the conducted research are based on the concept of multiculturalism created by Jerzy Nikitorowicz. The empirical data which is fundamental for the undertaken discussion has been collected through the method of diagnostic survey with the use of a questionnaire. The studies reveal that the examined group notices the significance of educational institutions in preparing children and youth for life in the multicultural environment.

Keywords: multiculturalism, intercultural education, school, university

Translated by Maria Waclaw